

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ

**КОНЦЕПТ «ГРОМАДА» В СЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРКАХ
ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**
doi: 10.12958/2227-2631-2022-2-46-5-15

Наталя Демченко,

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української лінгвістики, літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5792-0428>*

Анна Чала,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
української лінгвістики, літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5915-0965>*

Карина Сапелка,

*магістрантка ОП «Філологія. Польська мова та література»
Українська мова та література»
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3556-8312>*

У статті заактуалізовано на антропоцентризмі в сучасній лінгвістиці, згідно з яким осмислення мови відбувається невід’ємно від людини і людини невід’ємно від мови, що спонукає до осягнення мовних фактів у соціолінгвальному, ментальному, етнокультурному річищах.

З’ясовано, що концепт як багатомірне поняття містить емоційні й раціональні, конкретні й абстрактні, універсальні й етнічні, загальнонаціональні й індивідуально особистісні складники.

У дослідженні проаналізовано концепт ГРОМАДА, особливості його вербалізації, його здатність ословеснити базові духовні цінності, визначено специфіку ментальності носіїв говірки Центральної Слобожанщини.

Діалектологічні матеріали засвідчують, що громада – це певна стійка соціальна спільнота, об’єднана спільними духовними, господарськими поглядами та устроєм життя, а також з однаковим світосприйняттям і традиціями. Вербалізацію концепту ГРОМАДА простежуємо у взаємозв’язку з поняттям спільної праці людей, відпочинку, святкування радісних подій.

Підкреслено, що сільська громада відрізняється від міської тим, що в селах або селищах завжди всі один одного знають, гостюють один в одного й допомагають, спільно виконують якусь діяльність. З'ясовано, що концепт ГРОМАДА, особливо сільська, тісно перегукується з концептом РОДИНА, оскільки багато представників асоціює своє село або окрему вулицю з великою сім'єю. З огляду на це виокремлено спільні характерні риси світогляду певної громади, які різняться не від людини до людини, а від одного населеного пункту до іншого.

Виявлено, що для дієвого функціонування громади вона має бути самоорганізованою, мати ватажка, спільні інтереси, сповідувати одні цінності й традиції. Підкреслено, що найкращий варіант, коли ці цінності є традиційними, сталими, передаються з покоління до покоління. Також концепт ГРОМАДА краще вербалізується, коли представник влади цієї громади є вихідцем з неї, а не приїжджа людина, адже тоді не порушується єдність та спільність, тяглість традицій.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми, перспективним автори вбачають компаративний аналіз динамічних змін вербалізації концепту ГРОМАДА після повномасштабного вторгнення російської федерації.

Ключові слова: ГРОМАДА, концепт, сільська громада, українське суспільство.

The article updates on anthropocentrism in modern linguistics, according to which the understanding of language occurs inseparably from a person and inseparably from a person to language, that encourages understanding of language facts in sociolinguistic, mental, ethnocultural spheres.

It was found that the concept, being a multidimensional concept, includes emotional and rational, concrete and abstract, universal and ethnic, national and individually personal components.

The article analyzes the concept of COMMUNITY, features of its verbalization, its ability to light the basic spiritual values. The specificity of the mentality of the local speakers of the Central Slobozhanshchyna is determined. Dialectological materials testify that the community is a certain stable social community that is united by common spiritual, economic views and organization life, as well as with the same worldview and traditions. Verbalization of the concept COMMUNITY can be traced in the relationship with the concept of joint work of people, common rest, celebration of joyful events.

It is emphasized that the rural community differs from the urban one by such factors as unity of villagers, their friendship, desire to help each other and to perform some activities. It was found that the concept of COMMUNITY, especially rural, is narrow resonates with the concept of FAMILY, because many representatives associate their village or a separate street with a large family. With this in mind, common characteristics have been singled out worldview of a certain community, which doesn't differ from person to

person, but from one settlement to another.

It was found that for the effective functioning of the community, it must be self-organized, must have a leader, common interests, share the same values and traditions. It is emphasized that the best option is when these values are traditional, stable, which passed down from generation to generation. Also, the concept of COMMUNITY is better verbalized, when the representative of the authorities in this community is a native citizen, and not a person who has arrived, because then the unity and commonality, the durability of traditions are not broken.

The conducted research does not exhaust all aspects of this multifaceted problem, we consider its promising to conduct a comparative analysis of dynamic changes verbalization of the COMMUNITY concept after the full-scale invasion of Russian federation

Key words: COMMUNITY, concept, rural community, Ukrainian society.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. Серед найактуальніших проблем українського мовознавства останнім часом постає питання національної специфіки мовних і мовленнєвих явищ, що дозволяють дослідити сакральні питання національного способу мислення, ментальності українців. Значну увагу приділяють проблемам мовної картини світу людини як об'єкта дослідження нерозривного зв'язку концептуальної картини світу й позамовної дійсності. Інтерес зумовлений значними змінами наукової парадигми, що відбуваються в кінці ХХ та на початку ХХІ ст., зокрема появою нових підходів та ідей дослідження мови, серед яких антропоцентричний, що залучає й дослідження впливу людського чинника – осмислення мови невід'ємно від людини і людини невід'ємно від мови; когнітивний – мова є засобом організації й передачі знань і уявлень людини про світ; лінгвокультуральний – установа тисного зв'язку мови з культурою народу.

У сучасних реаліях України для українців актуальним є дослідження історичних зрізів територіальних різновидів мови з метою виявлення динамічних ознак на різних структурних рівнях, з'ясування напрямів перетворень та їхніх причин.

Проекція на соціолінгвістичну площину видається актуальною в умовах війни в Україні, що посилюється маніпуляціями стосовно питань мови та протиставлення Сходу і Заходу. Через повномасштабне вторгнення росії в Україну, тривалі бої велику кількість сіл знищено. Така ситуація негативно вплине на майбутній розвиток держави.

Щонайскоріша відбудова сільської місцевості й організація сільської громади – це єдино правильний шлях відродження нашої держави.

Порівняльно-історичне вивчення етнокультурних концептів східних і західних українців надасть можливість простежити ступінь синхронізації ключових національно значущих концептів у широкому часовому діапазоні, отже, сприятиме формуванню соціально-психологічної стабільності в суспільстві, опірності політичним маніпулятивним стратегіям. На сьогодні підсилений інтерес до вивчення мовної картини світу, опису її окремих частин, зокрема лексичного рівня, що містять культурологічну інформацію релігійного, фольклорного, філософського, міфологічного характеру, висвітлюють світоглядні концепти, спостережено не лише в українців, а й у членів української діаспори, зокрема канадської. Канадський інституту українознавства, що є осередком українсько-канадських студій із гуманітарних наук Альбертського університету Канади, підтримав і частково профінансував польові дослідження зі збирання українських діалектних матеріалів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У багатьох джерелах висвітлено окремі аспекти дослідження такого поняття, як громада. Зокрема серед українських дослідників зазначають М. Баймуратова, О. Батанова, М. Корнієнко, М. Лацибу.

Серед лінгвістичних досліджень концептосфери виділимо розвідки таких учених, як А. Вежбицька, В. Гумбольдт, Л. Лисиченко, О. Потєбня, О. Селіванова, А. Серебренникова, І. Серебрянська та ін.

Зазначені наукові доробки є основою для подальших досліджень проблеми мовної картини світу, зокрема українців, а також поглибленого аналізу окремих її фрагментів на основі когнітивного підходу.

Методи дослідження. Під час наукового дослідження були впроваджені і загальнонаукові прийоми, до яких належать аналіз та синтез, описовий метод, і суто лінгвістичні: інтерв'ювання, метод когнітивного аналізу, зіставний і метод семантико-стилістичного аналізу. Такі підходи дають змогу глибше пізнати природу духовного світу сучасних українців.

Виклад основного матеріалу. Специфічним напрямком дослідження є розуміння термінологічного апарату. Лінгвокогнітологія базується не на мовних елементах, а на концептах – одиницях специфічної природи, які є носіями різноманітної інформації й пояснюються засобами мови. Концепти як одиниці людської свідомості віддзеркалюють світ національного світосприймання понять і предметів засобами певної мови, а сукупність концептів – концептуальну картину світу, що містить знання, досвід результатів людського буття та процеси світопізнання. Світосприйняття постає у вербальному вираженні, а лексика є основною формою об'єктивації мовної свідомості людини. Відомо, що модель світу закодована в мові й виконує функцію збереження й передачі національної самосвідомості, духовних, культурних традицій.

Наукова розвідка є спробою теоретичного обґрунтування поняття концепту ГРОМАДА як національного складника українського сучасного діалектного дискурсу.

Відомо, що формальним вербалізатором концепту є слово, відповідно аналіз концепту та його складників завжди починають з аналізу структури слова, тобто його компонентного аналізу. Цей метод дослідження змістовної сторони значущих одиниць мови розробляють у межах структурної семантики, він має на меті розкласти значення на мінімальні семантичні складники (Іващенко, 2004). Виконуючи компонентний аналіз на основі словникових дефініцій, виявляють характерні для досліджуваної мовної одиниці диференційні ознаки.

Зазвичай дослідники пропонують різні дефініції концепту, але вони здебільшого не суперечать, а доповнюють одна одну. При всій різноманітності варіантів тлумачення поняття «концепт» одностайно визнано одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу, є своєрідним результатом взаємодії чинників національної традиції, фольклору, релігії, ідеології, життєвого досвіду, образів мистецтва, відчуттів та системи цінностей. Тому перспективним, на нашу думку, є подальше дослідження понять «концепт» у різних наукових парадигмах.

Для розуміння сутності концепту ГРОМАДА як політичного і соціолінгвістичного поняття необхідно проаналізувати відомі терміни й дефініції.

У Великому тлумачному словнику української мови термін «грумада» має кілька дефініцій, зокрема: 1. Група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін. 2. Об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація. 3. іст. В Україні і Білорусі – поземельне селянське об'єднання, а також збори членів цього об'єднання. 4. Організація української ліберально-буржуазної інтелігенції в 60 – 90 рр. XIX ст. (Словник, 2005).

Наукову орієнтацію зосереджено на спробі обґрунтування поняття концепту ГРОМАДА як репрезентанта єдності українського суспільства; визначенні, чи впливає цей концепт на свідомість сучасних українців Сходу, зокрема на єдність сільських громад.

Віддавна в українській традиції громади асоціюються як спільноти рівноправних людей. Саме таку репрезентацію простежуємо у творчих доробках багатьох поколінь української інтелігенції ще за часів Тараса Шевченка. Як зазначає сучасна письменниця Оксана Забужко, «це був коперніківський переворот» в українській політичній історії, наслідком якого стала трансформація малоросійського дворянства в українську інтелігенцію (Забужко, 2007).

Ще Іван Франко наголошував, що громада є найменшим складником одиницею держави. У своїх громадських поглядах він дотримувався такої думки: «...коли кожний повіт, кожний край, кожна держава складається з громад – сільських чи міських, то все одно перша

і найголовніша задача тих, що управляють державою, краями, повітами, повинна би бути така, щоб добре упорядкувати і мудрими правами якнайліпше забезпечити ту найменшу, але основну одиницю. Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то очевидно, ще й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий» (Франко, 1985).

Якщо звернути увагу на процеси, що відбувалися в українській літературі, можна простежити започаткування численних зборів, об'єднань і громад української інтелігенції. Як приклад – гуртки О. Пчілки і В. Антоновича; об'єднання різночинного молодого покоління в Є. Тригубова; потужні братства, різні культурні товариства, колегії, домашні академії тощо (Забужко, 2007).

Зауважимо, що до угруповувань-громад мали належати не лише винятково близькі за духом, а й ті, хто за тогочасним світосприйняттям були об'єднані господарською діяльністю. Така особливість залишається актуальною й до сьогодні. Під час діалектологічної експедиції та роботи над грантовим проектом опрацьовано усні тексти слобожанської говірки, у яких спостережено таку інтерпретацію концепту ГРОМАДА: *«Пішла сразу працювати. У нас величезний же ж тада завод... Яка... Як я пишалася тим, що я була частинкою тоєї великої заводської родини, яка... «Централіт» же ж у нас був. Боже! Яке підприємство! Душа проста розривається і плаче. Ну я вам, дійсно, декілька слів ще розкажу пра те, що в нас було в місті і зараз ми його вже патеряли. Так от, я на «Централіті» прарабила на перших електронних машинах. Це був семісят другий рік... [...] В семісят другому році я... перші електронні машини були, і завод же ж тада, ну, ви ж розумієте, да, як він розвивався» (7).*

Для українців важливим є поняття сільської громади як цілісного соціально-економічного й правового об'єднання, якому належить особливе місце в історії національної культури загалом і українського селянства зокрема. У дослідженнях з історіографії викладено різні теорії виникнення й становлення української сільської общини. Першоджерелами розуміння визначення громади є історичні пам'ятки, у яких зафіксовано, що тодішні племена склалися з окремих сімейних спільнот. Відомо, що окремі сім'ї гуртувалися в общини, назви яких репрезентовано лексемами *мир*, *верв*, рідше – *люди*, *село*. Найдавнішими письмовими свідченнями існування громад є пам'ятки в «Руській Правді» (Линиченко, 1899).

Зазначимо, що більшість респондентів – це люди, які народилися й жили довгий час в умовах радянського союзу, тому вплив соціалістичного устрою простежуємо у фактичних матеріалах, наприклад: *«У нас оце бабушка тут жила, вона померла, і нам вона у спадок цей тоже двір достався, земля два пая, ми її похоронили, пам'ятник поставили їй хароший, те, шо вона забажала. Ми з нею николи, оце у нас земля, вона каже: «Наташа, вихаді». Вони русь..»*

кацани. *«Вихаді, будешь отмерять агарод»*. А я кажу: *«Баба Маруся, та я вам трохи дам, хай буде»* (2). Із наративу можна зробити висновок, що тогочасні відносини базувалися не на кровних зв'язках, а на однаковій ідейності мислення.

Вербалізацію концепту ГРОМАДА простежуємо у взаємозв'язку з поняттям спільної праці людей. За радянських часів у селах активно розвивалися різні сфери життя. Обов'язково в кожному селі на Слобожанщині був або колгосп, або сільськгосп, завод, ферма тощо. Більшість людей працювали колективно, їм виділяли житло від заводів, тому більшість колективу була ще й сусідами, що згуртовувало їх, наприклад: *«Все гуртом робили, пособляли всі сусіди, і всі збиралися, і ми обмазували, ну все, ліпили, обмазували, все щекотурили, строїли хати»* (8). Рівні соціальні умови, спільні інтереси людей, однакові проблеми й питання – усе це було єднальним чинником узаєморозуміння та взаємопідтримки один одного, наприклад: *«Ну раніше... я не знаю... душа радувалась! Оце встаєш ти в п'ять годин... хотя б була вчитель... вчителькою, а держала... і дві, і три корови було, і п'ятнацять поросят, і свиноматка, і кнур, і встаєш у п'ять годин... і тут роботи... І тут село оживає: їдуть доярки, їдуть свинарки... й на машині... пісні співають... [А яких пісень співали?] А ми... я знаю... я іще в школі училася... ми сідаєм на машину... ми ж раніше робили на полі, возили... і співаєм»* (9). Спільні цілі й завдання щодо забезпечення якісного життя в селі, сприяння благоустрою громади є невід'ємним складником єдності соціуму, наприклад: *«Ми усі гуртом копанку чистили, криницю чистили, усі гуртом! Сходилися уся вулиця і чистили, работали...»* (1).

У житті сільської громади важливим життєстверджувальним чинником є, як і колись, морально-етичні засади, традиції духовності в її найрізноманітніших проявах. Усвідомлення цінності людського буття, професійних умінь кожного окремого громадянина – це ментальна особливість сільського населення: *«Голока. Збиралися. Коли хтось строїться, вся вулиця сходилася. А потім сідали вечеряти. Раніше різали кабана. Зібралися. Одному скосили. Другому. Гуртом. Викопали картоплю»*. (6). *«Хрещених в основному друзів беремо. Сусідів, буває»* (6). [Як готувалися до свят?] *«Як там готувалися [сміється]: хто, що принесе, те і їли. І картошку варили, і вареники варили – усього потрошку»* (1).

З історії України відомо, що впродовж історичного розвитку нашої країни сільська громада набувала різної і соціальної, і правової сутності поняття. Так, у період XV – XVI ст. сільська громада Галичини має ознаки ще тієї, про яку зазначено в *«Руській Правді»* (Линиченко, 1899). Це простежуємо в окремих функціях, назвах виборних осіб тощо. Зокрема, до кінця XV ст. члени такої громади були вільними людьми, які мали власні двори, земельні наділи, необхідне знаряддя праці тощо, саме це вплинуло на формування своєї соціально-психологічної свідомості українців. Тогочасна влада майже не втручалася у внутрішні

устрої громади, не забороняла певних правових традицій і звичаїв, саме це дало підстави М. Грушевському зазначити, що в східних землях Великого князівства Литовського можна було бачити «в досить чисто захованій формі» старі вільні громади (Грушевський, 1994).

Ще з давніх часів духовне життя сільської громади розкривалося переважно через ритуальні дії, ігри, розваги під час календарно-обрядових або сімейних святкувань. Така традиція збереглася й до сьогодні, наприклад: *«А ще десь отуда за село два кілометри там буряки були. Ідуть, ну ладно, туди ще, може, знаєте, хто проснувся, хто ні – співають. Ну йдуть уже назад, це ж уже понаморюються так, вироблені, (і тоді ж перевіряли там, щоб через кожні двадцять сантиметрів бурячок цей ріс, строго ж дивилися, щоб не так уже ж, як навстоячі щас уже, вже я полола вже навстоячі, а тоді ж проривали отак пальчиками), ідуть – співають. Вечером ідуть – співають»* (3).

Реципієнти зазначають відмінності між життям у місті й сільській місцевості: *«В городе как: живьши в квартире і даже можеш не знать своїх соседей, а в селе каждый день на улице відіся. Вот соседка у меня в Петровском была, ми с ней каждый день общались, а потом она умерла, син остался. Так вот он утром виходит в огород і крічїт: «Нелля ти єшьо жива?», – а я крічу: «Да», – а он мне в ответ: «Так тебе і надо». Вот это прїветствїе такое было»* (5).

Важливою передумовою для існування є збереження сільської громади, залучення молоді для розуміння й переймання функцій і традицій такого об'єднання. Подібні факти відомі з глибокої давнини. У різних селах України існували громади молоді, а саме: дівочі й парубочі. Так, у парубочій громаді мав бути ватажок (його ще називали «вожай», «береза», «старший парубок» або «отаман»), який часто мав або помічника, або скарбника. А ось у дівочих громадах старшу називали «маткою» або ж, як і у хлопців, – «береза», «отаманка». Традиційно такі молодіжні громади влаштовували різні святкування й заходи: спільні забави, досвітки або вечорниці. Старший парубок і матка мали організовувати такі розваги й керувати ними, а також вирішувати непорозуміння.

На підставі зазначеного припускаємо, що незначна кількість або ж повна відсутність у селі молодого покоління призводить до того, що існування сільської громади поступово зникає. На жаль, останніми десятиліттями таку тенденцію спостережено в слобожанських селах, про що зазначають самі жителі: *«Раньше выйдеш, а тут дітей було стоко. Бегают, іграют, співають, а щас глянеш – нікого». (5) «Тоді було легше. Народ дружніший. Люди були добріші». «Раніше збиралося село, і всі гуляли. Робили шалаши. Столи накривали. На другий день купали батьків. До колодязя возили в тачках»* (6). *«Он там кум за Павлушком жив, а там кума дальше жила, повмірالی вже. Сусідів брали кумами. А зараз такого немає»* (5).

Незбереження функцій сільської громади, брак молоді, накладання нових стереотипів (зовнішніх) для громади призводить до того, що люди не можуть знайти об'єднувального чинника, що дуже важливо для нашого суспільства. Місцева влада, високопосадовці ззовні впливають на устрій і життя сільської громади, про це говорять і самі селяни, наприклад: *«Тепер це село розділилося на чотири хазяїна... Неплохо тоді (коли були колгоспи) було. (Зараз) Платять за паї. Що даліше буде, хтозна?» «Тоді легше було, народ був добріший. А зараз ніщета... Не всі однаково живуть. У нас роботи в принципі нема. Роблять мало людей. Надо кудись їхати» «Треба створювати громади. І тогдa буде всьо. Раніше було живе село» «Раніше було живе село. Дом культури. І цирк возили. Концерти... Був тут город. Танцювальні гуртки» (6).*

Неприродні зовнішні важелі впливу на сільську громаду негативно позначаються на її функціонування. Сільська громада має створюватися й розвиватися всередині, тобто необхідно забезпечувати всі необхідні умови для того, щоб молоде покоління українців залишалось жити в громаді. Лише тоді історичні компоненти структури концепту ГРОМАДА як-от: 'доброзичливість', 'взаємна іронія', 'пісня як консолідуючий чинник', 'спільна праця як консолідуючий чинник', 'соціальний устрій і побут сільського життя' зможуть закріпитися й виконувати об'єднувальну функцію, як це було колись, наприклад: *«У мене чоловік називається Никихвор. А удома звали Нечіпор. [...] Одного там, на тому, в Вільшані дражнили Чіпка. Отож не Нечіпор, а Чіпка. Приїжджає сюдa ж, у те, в магазин: «Дай бутилку вина». А ті ж уже: «Ну а гроші де?». «Та запиши, той, на Чіпку». Чіпка. Ну а його ж по-ласковому тут у селі так і звали – Чіпка. Бо Нечіпор» (3).*

Таку ідею започаткував ще Іван Франко, який писав, що «...новий соціально справедливий устрій базуватиметься на якнайширшому самоуправлінні общин і країв, складених із вільних людей і об'єднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів, відсутності політичного тиску згори на народ. Сам народ знизу управляє собою, працює сам на себе, сам освічується й сам захищається» (Франко, 1985).

Концептуально важливим для розуміння особливостей вербалізації концепту ГРОМАДА є розуміння, що громади нового часу базуватимуться не на спільності норм територіальних утворень, а на спільності інтересів. Вироблення ж соціальних норм буде відбуватися відповідно до плідності взаємодії в таких «спільнотах за інтересами».

Діалектологічне дослідження окреслило, що ознакою сучасної громади є наявність у ній певної системи взаємодій, структур і механізмів, сформованих її членами, а також існування в ній організацій і груп, покликаних здійснювати взаємодію, координацію та вживати заходів у відповідь на виклики й потреби, що зачіпають ці спільноти.

Отже, концепт ГРОМАДА є репрезентантом єдності українського суспільства за умови розуміння громади як спільноти на основі зв'язків між її членами, а не тільки приналежності до певної території. Саме тому концепт ГРОМАДА у процесі вербалізації частково перегукується із концептом РОДИНА.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження констатуємо, що концепт ГРОМАДА необхідно розуміти як певну стійку соціальну спільноту, що об'єднує в соціальну групу людей зі спільними духовними, господарськими поглядами та устроєм життя, а також з однаковим світосприйняттям і традиціями. Функціонування й розвиток такої громади зумовлює наявність спільного соціального простору контактного типу для безпосередньої соціально-психологічної взаємодії, наслідком чого є формування системи стійких соціальних зв'язків.

Соціокультурний підхід є важливим для концепту ГРОМАДА, зокрема сільської. Він дозволяє повно відтворити смислове навантаження таких необхідних сьогодні для нашої країни важелів впливу, як соціокультурний простір соціобуття громади, типи соціальної взаємодії тощо.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть бути відстеження динаміки розвитку концепту ГРОМАДА у воєнний та повоєнний час, виявлення консолідуючих чинників єдності українського суспільства загалом і громад зокрема, що обов'язково будуть віддзеркалені в мовній картині світу українців.

Література

- Батанов, О. В. (2001). *Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: Монографія*. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 260 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
- Грушевський, М. (1994). *Історія України-Руси*. К. Т. 5. С. 257.
- Забужко, О. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфології*. К.: Факт, 640 с.
- Івашенко, В. Л. (2004). Термін «концепт» в контексті лінгвістичних методів дослідження. *Мовні й концептуальні картини світу*. К., Вип. 10. С. 182 – 191.
- Линиченко, І. (1899). *Суспільні верстви Галицької Русі XIV – XV в.* Львів. С. 81 – 82.
- Франко, І. (1985). Що таке громада і чим вона повинна бути? Зібрання творів: у 50 т. К. Т. 44. Кн. 1.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Матеріали проектного діалектологічного дослідження, зібрані від Рудич Марія Василівна, 81 рік; народилася в с. Кривошійка

- (Білгородська область), у 18 років переїхала до м. Дергачі, Харківської області.
2. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Харченко Наталі Миколаївни, 46 років; с. Колодязне, Куп'янський район Харківської області.
 3. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Філімонової Ольги Миколаївни, 72 роки; с. Токарівка, Куп'янський район Харківської області.
 4. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Москальової Неллі Навалівни, 71 рік; с. Токарівка, Куп'янський район Харківської області.
 5. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Бунчикова Олександра Антоновича, 76 років; с. Колодязне, Куп'янський район Харківської області.
 6. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Губанова Павла Григоровича, 55 років; с. Колодязне, Куп'янський район Харківської області.
 7. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Мілодан Ольги Володимирівни, 67 років; м. Куп'янськ, Куп'янський район Харківської області.
 8. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Ковальова Любов Олександрівна, 63 роки; Куп'янський район Харківської області.
 9. Матеріали діалектологічної експедиції, зібрані від Альбошиної Надії Вікторівни, 66 років; с. Токарівка, Куп'янський район Харківської області.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2022 р.

Прийнято до друку 02.12.2022 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Леснова В. В.

**СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЛЕКСЕМИ *БЕРДО*
В ГОВІРКАХ РАХІВЩИНИ**

doi: 10.12958/2227-2631-2022-2-46-16-24

Олена Юсікова,

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу діалектології
Інституту української мови НАН України
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9352-2008>*

У статті окреслено функціонування семантичного поля лексеми *бердо* в гуцульських говірках Рахівщини. Розглянуте семантичне поле є лексико-словотвірним за своєю структурою, ми проаналізували його природу й еволюцію. У дослідженні поряд з описовим застосовано функційний метод з метою з'ясування ролі сем у формуванні структури поля.

Структура семантичного поля лексеми *бердо* в говірках Рахівщини формувалась протягом віків, на сьогодні об'єднує два доміантні поля на основі двох ядерних сем: 'знаряддя ткацтва', 'назва гірського рельєфу'. У статті охарактеризовано еволюцію лексеми в процесі формування семантичного поля, визначено його центр і периферію на сучасному етапі. Найдавніше *бердо* мало вигляд загостреної дощечки, за допомогою якої здійснювали процес найпримітивнішого ручного ткання. Інтегральною семою для досліджуваного поля є сема 'вістря'. Семантичне поле ядерної лексеми *бердо* поширилось на лексико-семантичні групи назв інших знарядь праці, що мали схожий вигляд, охопило назви не лише ткацьких інструментів, а і відповідних дій, осіб, характеристик, похідних від назви *бердо*. Периферія семантичного поля охоплює лексико-семантичну групу назв знарядь праці та зброї, що не є термінами ткацтва, але об'єднані спільною семою 'вістря'. Досліджуване поле демонструє тісний зв'язок семантичної структури лексеми з її етимологією. Спостереження показали, що окрема семема в межах лексеми *бердо*, що є ядерною для поля назв об'єктів гірського рельєфу, притаманна діалектній системі регіону Карпат, зокрема гуцульським говіркам Рахівщини. Лексема *бердо* належить до найстарішого праїндоевропейського й праслав'янського шарів лексики і функціонує на території всієї Славії і за її кордонами. Саме діахронні спостереження дали можливість побачити природу семантичного поля лексеми *бердо* загалом, зрозуміти шляхи формування ядерних семем у її структурі.

Ключові слова: гуцульські говірки Рахівщини, карпатизм, лексико-словотвірне поле, семантичне поле, ядерна лексема.

The article outlines the functioning of the semantic field of the *berdo* lexeme in the dialects of hutsul Rakhiv region. The considered semantic field is lexical in its structure, we analyze its nature and evolution. As the main